

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2018

STOCKHOLM 2018

MARGARETHA ROSSHOLM LAGERLÖF

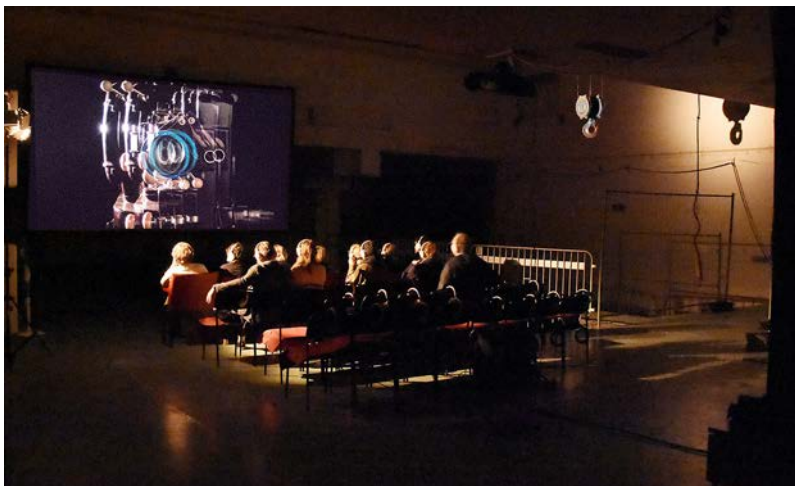
*Accelerator – en verksamhet
för konst och forskningsinitiering
vid Stockholms universitet*

Presentation – idéer, förutsättningar och händelser

ACCELERATOR ÄR EN NY verksamhet, där konst visas och där forskare erbjuds särskilda möjligheter att reflektera om sätt att tänka i konst och i vetenskap.

Texten här återspeglar ett kort föredrag och utvidgar det något. Tiden för framförandet delades med Accelerators konstnärlige ledare Richard Julin. Han presenterade organisationen, och sin roll och sina preferenser som konstnärlig ledare. Han visade exempel på konsthändelser som redan ägt rum inom Accelerator – verk i samtidskonsten med sikte på tånjande av gränser för perception, minnen, upplevelser och uttrycksmöjligheter. Redan hösten 2016 visades på universitetsområdet utomhus Tony Ourslers multimediala verk *Influence Machine*: projicerade ansikten tycktes tala om bildmagi och känslor, som andar i de lätt svajande trädskronorna i höstmörkret ute på campus, där det vimlade av folk. I den torrlagda kylbassängen, som en gång hört ihop med fysikernas cyklotronlaboratorium och partikelaccelerator, syntes snurrande och sjungande ansikten monterade på antenner i verket *Antennae*, i en scen som uttryckte stadier i den historia där signalöverföring börjat styra våra medvetanden. Även runt den svagt upplysta kylbassängen trängdes folk i mörkret.

I höstas visades två verk av konstnärduon Lundahl&Seitl. Film-

Lundahl&Seitl, *An Elegy to the Medium of Film*, situationsbild med publik, från visning hösten 2017 i Accelerators blivande lokaler. Fotorättigheter innehas av Christer Lundahl och Martina Seitl.

Lundahl&Seitl, *An Elegy to the Medium of Film*. Stillbild från film. De två bilderna från samma scen motiveras av publikens användning av 3D-glasögon, för stereoskopiska effekter. Fotorättigheter innehas av Christer Lundahl och Martina Seitl.

verket *An Elegy to the Medium of Film* visades inne i den utrymda sal, där Manne Siegbahn-laboratoriets cyklotronanläggning funnits och som 2019 ska vara färdigrenoverad för Accelerator. Filmverket innehåller 3D-film, musik, och lager på lager av bildreferenser. Under en del av föreställningen blir besökarna varsamt förda av var sin ledsagare i ett totalt mörker, som återför dem till olika ”platser” i den film de sett, så att minnet aktiveras som både bild och personlig upplevelse. Här fick man boka tid och plats, eftersom relativt få personer kunde tas in till föreställningen samtidigt. Föreställningen gavs också i en version där besökarna inte ledsagades i mörker efter filmen.

Det andra verket av Lundahl&Seitl var *Unknown Cloud on its Way to Stockholm University*. Det bestod av ett program som man laddade ner på mobilen och en instruktion att följa. Grupper samlades på universitetets campus, vid solens nedgång, då ett okänt elektromagnetiskt moln satte besökarna i kontakt med händelser i rymden och med motsvarande molnsökande grupper på andra sidan jordklotet. För att uppfatta molnet och dess effekter rörde sig folk ibland i en stor sammanhållen cirkel, ibland två och två. Det fanns något paradoxalt forntida (eller kanske grundmänskligt) i den hypertekniska installationen – som om allt anslaget i livet var, precis som alltid, människogrupperns sammanhållning, pejling mot andra liknande människogrupper, och en ständig undran riktad mot rymden, i stunden av rädsla när ljuset försvinner.

Planering

Sedan 2010, ungefär, har jag aktivt utvecklat planerna om Accelerator, i samarbete med David Neuman, museichef för Magasin III, Museum & Foundation for Contemporary Art. Neuman är även hedersdoktor vid Stockholms universitet, bland annat för sina insatser i etableringen av en specialiserad, internationell masterutbildning, *Curating Art*, inriktad på konstutställningsfunktioner. Han stod för djupgående estetisk insikt om samtidskonst och ett prestigefyllt kontaktnät inom konstvärlden. Jag sysslade med frågor om hur verksamheten vi planerade skulle tematisera

gränssnitten mellan vetenskap och konst. För mig, var inspirationen från Magasin III en pågående upptäcktsresa – in i utställda konstverks uttryckspotentialer. Där fanns allt från linjeprecision och schatteringar i teckningar till väldiga multimediala gestaltningar med räckvidd utanför konsthallens väggar och utställningens tidsramar.

Vid varje möte med diverse nyckelpersoner inom universitetet, eller med rådgivare, eller med medarbetare var vår första replik: ”Accelerator är inte en konsthall!” ”Nej, men vad är den då?” svarade vanligen någon. Så förklarade vi: ”Det handlar om ett slags laboratorium, en försöksanläggning – där konsten kommer i samspel med olika discipliners vetenskapliga tänkande”. Accelerator vänder sig till forskare, till studenter och till allmänheten. I planen finns det en stark strävan till publik kommunikation.

Det sker dock ingen forskning vid Accelerator. Det finns ingen forskarorganisation och ingen utbildning med kursplaner och betygsättning. Det som sker är forskargrupperns kognitiva reflexioner utifrån de väl genomtänkta konsthändelser som Richard Julin initierar. Julins planer förverkligas tillsammans med Accelerators team. För närvarande består denna grupp av sex personer, inklusive föreståndaren, Bengt Novén, som är professor i franska och tidigare dekanus för den Humanistiska fakulteten.

De konstverk som visas i Accelerator erbjuds som upplevelse- och tanke-material till forskargrupper. Deltagare i grupperna väljs ut efter ansökningsförfarande. Information om Accelerator har meddelats de olika fakulteterna genom grundliga presentationer som Accelerator-teamet arrangerat och genomfört, efter samråd med dekanerna.

Hösten 2017 arbetade två forskargrupper – ”pilotgrupper” kallade vi dem – utifrån de teman som Lundahl&Seitls verk innehåller (bild i lager av tid och minnen, perceptionens olika bottenar, kontakt mellan involverade personer genom information, berättelser och beröringar). En pilotgrupp leddes av professor Annika Ullman, vicedekan för Sam-

hällsvetenskapliga fakulteten. En annan pilotgrupp leddes av professor Mårten Snickare, från konstvetenskap inom Institutionen för kultur och estetik. Den 28 november 2017 diskuterade deltagarna i grupperna vid en offentlig presentation vad de upplevt i gruppmötena, hur de tänkt om konstverken och vad de tänkt om den egna forskningen, genom de teman som konstverken gett gestalt och uttryck åt.

*Konst – som en ”influence machine” (för att travestera
Tony Ourslers verktitel på det första konstverket som
visades i Accelerators regi)*

Vad är poängen med att låta vetenskap och forskning speglas i konstverk?

Svaren beror på hur man ser på konst, vilka föreställningar man har om vad som är specifikt för konst och vad som skiljer området från andra kognitiva och kreativa processer. De senaste årens konstforskning har experimentellt sökt sig in i de psykiska processer som fungerar i konstupplevelser och i tänkande om konst.¹ Evidens etableras, inom neurofysiologi och psykologi, för att den estetiska domänen finns i mänskligt medvetande, att den är speciell, och att den avviker från annat tänkande. Den västerländska estetiska reflexionen från och med 1700-talet, med starka insatser, i vågor av intensitet, i samspel med radikala förändringar inom konsten mot slutet av 1900-talet, inringar också konsten och det estetiska som ett område med fokus på uttrycksintensitet, snarare än på logiken och de härledningsstrukturer som finns i vetenskap.

Två olika områden av excellens i tänkande

I förverkligandet av Accelerator ser jag förhållandet mellan konst och vetenskap så här: jag ser två olika områden som var för sig utgör vägar till insikter. Områdena är de sätt som bland mänskliga medvetanderesurser når längst i reflektionsdjup, genom flera stadier av prövande. Områdena skiljer sig åt radikalt, om de än liknar varandra, vad gäller intentionsdjup. Likhet implicerar just skillnad. Konstens yttersta eller definierande akt är *gestaltning*, vetenskapens är *argument*.

Den som utreder och prövar giltighet i argument ser sig, i Accelerator, i ljuset av gestaltningens dimension. Genom att tillfälligt projicera sitt tänkande in i något rumsligt, virtuellt blir forskaren en ”främling”, både i det välkända och i det okända. Hela manövern syftar till att osäkra utgångspunkterna och det man kommit fram till. Allting i det man skrivit och hävdad ter sig provisoriskt.

Bildkonstens sätt att använda och skildra medvetandestrukturer ger dessa bottnar av andra iakttagare man har med sig, när man uppfattar och försöker förstå ett konstverk. Bildkonst är en tyst konst. Även då den innehåller röster, ljudkulisser, musik med mera är den kognitivt tyst – det vill säga: den erbjuder inte någon mall för en utläggning, i ord, om sin egen mening. Den visar upp sin mening, ställer den som en ”värld” att utforska. De synbilder och perspektiv som utgör den underförstådda ”ledsagaren” – egentligen de i verket inskrivna signalerna och strukturerna för ett mottagande – kan ibland upplevas som ett slags berättare. Det är en roll eller figur som kan länkas vidare ut i ett verkligt samtal – sätt som är vanliga att använda för att förstå konst. Konstverket självt är alltså kognitivt ”tyst”, men den som söker konstverkets mening gör det ofta i samtal med andra. Konversationen, och samtalet i djupaste mening (där man blir förstådd av den andre och försöker att förstå vad den andre säger) påminner om tolkning av bildkonst. Man är aldrig ensam och det är aldrig helt tyst, i förståelsens rum, även om det är tyst i konstverkets rum. Den självreflektion som Accelerator inbjuder forskarna till är en väg in i en dialog som just reflexionen om bildkonst bär med sig som tradition. Det är inte konstverket man är i dialog med, utan med andra betraktare, som också befinner sig i eller har varit i konstverkets ”värld”. Skuggfiguren inne i konstverket, ”ledsagaren”, är på gränsen mellan verkets värld och förståelsens.

”Världar”

Det är en mycket speciell reflexionskammare som konstverket utgör för forskarna. Men de kan samtidigt känna igen sig – på så sätt att deras forskningsresultat också är ”världar” med explicita förutsättningar som konstruktioner för vetande. Vetenskap avbildar sällan verklighet, men lägger pussel av frågor och svar med stycken av natur, samhällen, utsagor och artefakter.

Draget av konstruktion präglar vetenskap och konst. En vetenskaplig redovisning (avhandling, projekt, experimentrapport) är liksom konstverket en sammanfogning av delar och material. Forskarens arbete är en konstruktion med olika system och byggstenar. Hur konstruktionen används och vilka kunskaper den genererar har räckvidd ut i annan verklighet, i betingelser och mänskliga relationer (till exempel i förhållnings-sätt och målsättningar, i tendenser att spara och bearbeta material och uppfatta fakta). En kategori i ett vetenskapligt arbete utgör sällan en hel mängd av motsvarande innehåll i verkligheten. Det mesta som hänt i ett samhälle är inte dokumenterat och de flesta som levit har inte lämnat spår efter sig (utom kanske i ett DNA som kan kodas i andra individer, avlägsna i tiden). Troligen utgår då forskaren från premisser att sammanhang som lämnat spår (rester, uttryck, dokument) är de signifikativa. Eftersom spåren ger ett mönster som går att ”läsa”, så får uppfattningen ta plats som ett monument med anspråk på giltighet. Monumentet kan stå stadigt i forskningstraditionen, det kan förstärkas eller i varje fall inte bli obsolet, utom genom ett nytt lika väldokumenterat alternativ. Dock tänker man inte alltid på att de olika uppfattningarna är omgivna av potentiella mängder av utsagd evidens, och att det som ”saknas” potentiellt belyser delar av de olika erkända versionerna på sätt som man inte kan räkna ut, eftersom utsagor och tecken inte har hittats eller aldrig funnits.

Forskarens arbete möter i Accelerator konstverkets. I mötet förstärks likheter och olikheter. Utmaningen från konstverkets gestalt innebär att själva rumsligheten i forskningens tankebygge betonas och konkretiseras.

I jämförelsen framträder avhandlingen eller experimentet som något kroppsligt eller sceniskt, styrt av system av relationer.

Såväl forskaren som konstnären har en uppsättning tematiska redskap som ger konstruktionen de arbetar med funktioner och en viss gestalt. Varje vetenskaplig disciplin har utgångspunkter och objekt som har att göra med *ontologi*: vilka verklighetsområden uppträder, vilka kategorier och relationer eller system; hur fungerar varaktighet, förändring, processer och förlopp? Det som analyseras filtreras genom språket, genom *benämningen*, som präglar hur något kategoriseras, hur förgrund ställs mot bakgrund och hur vissa områden förblir obenämnda. Terminologi och språkstil skapar intrycken av det som skildras, uttryckssätten präglar vad som ter sig viktigt och vad som hamnar i vaghet eller förblir knappat synligt.

Det finns en potential i mötet mellan konst och vetenskap, där de ytterst berör varandras definierande egenskaper – inte genom att förändra villkoren för dessa, utan snarare genom att belysa egenarten i det andra området. Intryck från konsten kan inte förändra regelverket för en utsagas giltighet. Från konstens horisont kan man iakta argumentet: det är en utsaga som hävdar, men som också har effekter. Argumentet är något, ett försanthållande eller ett ogiltigförklarande, men, sett från konstens håll, *gör* det också något – det griper in och förändrar.

Forskaren utgår vanligen från det tillstånd i tankeflödet då sammanhang klarnat och då man väljer bort osäkerheter av olika slag. Konsten bjuder in dessa områden. I mötet med konstverket erinrar sig forskaren sin tankeväg och bortval, medvetna eller omedvetna. I dessa till hälften dolda områden kan finnas många övervunna hinder och sidospår, men också självreflexion och insikter som försvunnit från tankehorisonten och som kanske har resurser att öppna det oväntade.

Principen för mötet mellan konst och vetenskap i Accelerator består i att konsten erbjuds universitetet och forskarna som en ”reflexionskammare” för forskningsinitiering. Platsen är universitetet och verksamheten

ska gynna forskningen. Men universitetet är också till för hela samhället. Därför vänder sig Accelerator till allmänheten och till studenterna. Det som händer på universitetet angår oss alla. Stockholms universitet har en tradition av samhällsansvar och intresse för det pågående och för utmaningar inför vår framtid. I universitetets betoning av det nutida finns en inriktning mot mänskliga erfarenheter, där också förhållande till tid och minnen, kollektiva och enskilda, är huvudspår. Accelerator fångar upp ljuden och synerna i dessa traditioner.

Det konkreta arbetet i forskargrupperna

Två forskargrupper ordnas genom ansökningar, med ungefär sju medlemmar i vardera gruppen, och några reservplatser. En grupp är inriktad på ontologiska frågor (kategorier, händelser, utförande) och den andra på språkliga (termer, begrepp, språkstil). Forskargruppernas arbete sker under höstterminen, i förhållande till de eller det verk som Accelerator visar under den terminen. Under några möten, diskuterar forskarna hur de uppfattat konstverkets specifika "värld" – vilka kategorier, relationer och förlopp som är förutsättningar för eller framförda i verket. I var sin workshop, där de kan bjuda in andra deltagare (från den andra gruppen eller från andra sammanhang), utvärderar de och preciserar förhållandet mellan konstverkets verklighets- och språkdimensioner och dem som finns i forskarnas egna texter (var och en kan välja något exempel ur den egna produktionen). Grupperna får också uppdraget att bestämma hur de anser att deras diskussioner (resultat eller särskilda aspekter) kan förmedlas publikt, och hur man bäst kommunicerar innehållet i forskargruppernas arbeten till studenter.

Föredrag den 7 november 2017

1. Till exempel: Catherine Weir och Evans Mandes, *Interpreting visual art: A survey of cognitive research about pictures*, Abingdon, Oxon: Routledge, Taylor & Francis Group, 2017, och *Investigations into the phenomenology and ontology of the work of art. What are artworks and how do we experience them?*, red. Peer F. Bundgaard och Frederik Stjernfelt, Springer, Open access, 2015. Ett exempel inom litteraturvetenskap är *Empathy at the confluence of neuroscience and empirical literary studies*, *Scientific Study of Literature* 6:1, 2016.